Sofokles 4-tragediaa

PM/30 ADMIN

SOFOKLES: *Traakhiin neidot, Aias, Filoktetes, Elektra*

Mistä tarinat saavat alkunsa – MARJATTA RIPSALUOMA (30.6.2018)

Otsikon saa ajatella kysymykseksi tai toteamukseksi. Siinä voi olla myös huudahdusta, joka tulee sen tajuamisesta, että tässä ollaan kyllä nyt niin kaukana kuin mihin pääsee. Ei tätä ehkä ihan avaruusmatkailuun voi verrata, mutta ei paljon puutu.

Esipuheen kirjoittajia on kaksi: **Esa Kirkkopelto** ja Tua Korhonen. Lisäksi Tua Korhonen on kirjoittanut näytelmien jälkisana-esseet suomennettujen tekstien jälkeen, lukuun ottamatta viimeistä näytelmää, Elektraa, jonka jälkisana-esseen on kirjoittanut suomentaja Vesa Vahtikari. Lisäksi kirjan lopussa **Erkki Sironen** kertoo miten jotkut kreikkalaiset erisnimet äännetään

Esa Kirkkopelto kirjoittaa sekä näyttämöstä että kielestä. Jo aiemmin kreikkalaisia antiikin näytelmiä lukiessani olen käsittänyt runouden osuuden. Se on **Otto Mannisen** suomennosten ydintä, Manninen oli runoilija samoin kuin **Kirsti Simonsuuri**, jonka suomentaman **Sofokleen**(496-406 eaa.) *Antigone*en (Like 2011) olen äskettäin lukenut. Esa Kirkkopelto on puolestaan suomentanut *Kuningas Paksujalan* (eli Oidipuksen) teatteriesitystä varten 1990-luvulla. Muitakin julkaistuja antiikin näytelmiä kuin tässä uusimmassa suomennoksessa on saatavissa hyvinvarustelluista kirjastoista.

Johdannosta

En ole juuri aiemmin lukenut klassisen Kreikan näytelmiä. Joskus, jos on ollut näytelmän esitys, olen lukenut tekstin etukäteen. Sillä tavalla luin **Aiskhyloksen** *Oresteia*n, jonka Kirsti Simonsuuri suomensi Raivoisat ruusut-naisryhmän esitystä varten (Love-kirjat 1991). Antiikin näytelmiä ei ole julkaistu kovin paljon kirjan muodossa. Olen tenttinyt kyllä Tampereen yliopistossa vuonna 1965 yleisen kirjallisuustieteen draamalinjan approbaturin yhtenä osana antiikin kirjallisuuden. Siitä on aikaa.

Runous tulee osaksi tekstiä luonnollisesti. Kreikaksi kieli runomitallista, mutta näissä suomennoksissa ei ole riimiä, Otto Manninen vielä riimitteli. Näytelmäkirjailijoita pidettiin antiikin Kreikassa runoilijoina, **Aristoteleen** (384-322 eaa.) *Runousoppi* (suom. **Pentti Saarikoski**, Otava 1967) käsittelee näytelmiä ja eepoksia, mutta ei ole säilynyt kokonaisena.

Näytelmiä esitettiin ainakin kerran vuodessa teatterifestivaaleilla Kreikassa. Joissakin paikoissa teatterit on otettu uudestaan käyttöön ja niissä esitetään taas antiikin näytelmiä. Esitetään suurissa amfiteattereissa

pienessä rotkossa tai notkossa, jossa voi olla vaikka lehtomainen luonto. Voi kuvitella että puiden keskellä tanssii nymfejä ja kentauri lyö kaviolla tahtia. Panin huilu soi.

Festivaaleilla esitettiin viimeiseksi satyyrinäytelmä, kevennys vakavan esityksen jälkeen. Esipuheista ja viitteistä selviää miten ja mitä. Jos lukija tahtoo tietää jotain kreikkalaisesta kirjallisuudesta, hänen on luettava myös kirjassa olevat esseet ja erityisesti tekstissä olevat viitteet.

Tua Korhonen: ”Kuten Iliaan runoilija Homeros, Sofokles kuvaa ruumiillista väkivaltaa yksittäisenä konkreettisena still-kuvana.” Tragedia ei ole empatian oppitunti. Näytelmiä voi analysoida monelta kannalta. Draamassa on näkökulmatekniikka, jota ihminen voi käyttää mitatessaan itseään, esimerkiksi, mutta niin kuin aina, kohtauksia vetävät roolihahmot ja esittävät yhden näkökulman, kaksi on jo ristiriidan alku. Korhonen pitää Sofoklesta näytelmäkirjallisuuden Homeroksena. Oikeaan osunut hatunnosto. Kuoron asia on kommentoida roolihenkilöiden asioita ja viedä tarinaa kaikinpuolin eteenpäin.

Modernin lukijan tai katsojan ongelma on silti valtava: on osattava hypätä jollain tavalla 2500-2400 vuoden taakse. Senaikaista elämää ei kukaan voi varmasti sanoa ymmärtävänsä. Jotakin vanhaa kreikkalaista musiikkia on yritetty esittää, koska joitakin notaatioita on säilynyt. Se antaa yhden dimension lisää: musiikki on ollut esityksissä tärkeä asia. Naamiot ja lavastukset ovat myös etäännyttäneet esityksiä.

Karttakirja tälle matkalle

Attikalainen perintö: kun ei tiedetä niin on kuviteltava. Homeroksen on ajateltu eläneen 700-luvulla eaa., mikäli hän oli olemassa. Keitä ovat parhaat runoilijat? Mutta jo aiemmin oli minolainen sivilisaatio, joka päätyi suuren calderan räjähdykseen. Tapahtui Kreetalla ja lähisaarilla kauan sitten.
Ehkä Hellas oli enemmän kuin satunnainen kulttuuri, koska se on ottanut vastaan kansoja aroilta asti. Ihmiset ovat sekoittuneet toisiinsa ja sitten taas jakautuneet, syntyi uusia ihmisiä perheistä, uusia sukuja. Sitten tulivat kaupungit ja yhteiskuntajärjestys, jotka edustavat kulttuuria nekin.

Monien näytelmien (ja myös Homeroksen Ilias-eepoksen) tapahtuma-aika on sota, Troijan sota. Tämän kirjan kannen sisäsivulla on tapahtumapaikkojen kartta. Lyykiassa, siinä Vähän Aasian rannalla asuvien ihmisten kieltä on tutkittu, se on indoeuroppalaista kieltä ja muistuttaa vanhaa kreikkaa. Ehkä puhujat ovat minolaisen, sen räjähtäneen paikan, pakolaisia? Siellä oli Minotaurus labyrintin keskellä. Härälle uhrattiin nuoria neitoja joka vuosi.

Elektra

Suomentaja **Vesa Vahtikari** on käyttänyt aikaa ja tarmoa viitteiden tekemiseen. Nyt meillä on Agamemnonin, tarkemmin sanoen Tantaloksen, sukupuu suomennoksen jälkeisessä esseessä. Vaikuttaa siltä että Troijan sodan aikaisista ihmisistä on olemassa sen verran tarinoita ja tekstiä, että kokonainen sukupuu on mahdollinen piirtää, vaikka näytelmiäkin on hävinnyt paljon.
Pieni yksityiskohta häiritsi untani. Vahtikari kertoi Apollon-jumalan lisänimen: Lykeios. En pelkää susia, mutta nyt vaivuin mietteisiini. Troija on samalla suunnalla kuin Lyykia, Vähässä Aasiassa.

Ehkä ne vinoviivoin merkityt valtiot ovat olleet barbaarivaltioita, joita mykeneläiset ja attikalaiset ovat pitäneet sopimattomina naapureina? Olisiko heillä ollut erilainen yhteiskunta, ei orjuutta ja naisilla tasa-arvo perheissä? Elektra ei olisi ollut niin onneton jos hänellä olisi ollut täydet ihmisoikeudet. Yhteiskunta olisi rakentunut kumppanuusyhteisöistä, ei patriarkaateista.

Jospa sudet ja leijonat ovat olleet muinoin toteemieläimiä ja vasta myöhemmin Apollon on saanut uuden nimityksen, Foibos, joka tarkoittaa loistavaa? Alkoivatko Troijan kreikkalaiset soturit ehkä potea lykantropiaa, susikauhua?

Perheet – entä suvut?

Syntyperä: vapaa vai ei, merentakaisista maista vai ei, mutta kreikkalaisissa yhteisöissä oli pieni eliitti. Sotilas oli arvostettu ammatti, niin oli todennäköisesti maanviljelijäkin, mutta hänestä ei saanut traagista hahmoa yhtä helposti. Soutamalla, purjeiden avustuksella, matkustettiin Troijaan sotimaan, soutajat olivat merijalkaväkeä, jonka piti kyetä taistelemaan myös. Kaupungeissa koulutettiin ja treenattiin nuoria miehiä, joilla oli lihaksia oikeissa paikoissa. Kreikkalaisista sotalaivoista on niin paljon kuvia ja kertomuksia, että niitä on rakennettu uudestaan. Pysyvät pinnalla ja kuljettavat aikamoista määrää ihmisiä ja tavaroita. Soutajat eivät olleet ainut käyttövoima, laivoissa oli myös purjeet.

Talous pyöri orjatyövoimalla. Nainen oli isän tai aviomiehen vallan alla, lapset naitettiin säätynsä mukaan. Kaupunkien ympärillä oli maaseutua, maanviljelijät olivat melko itsenäisiä. Orjat tekivät kaikenlaista työtä. Heitä saatiin sotien sivutuotteena.

Tantaloksen sukupuu vaikuttaa tyypilliseltä vapaan miehen suvulta. Konfliktit juontuvat joskus aivan ilmeisesti perheoikeudesta, joskus taas sukujen välillä voi olla ristiriitoja. Kun avioliittoja suunnitellaan, on tarkkaa mistä suvusta ja mistä talosta puoliso on kotoisin.

Se Helena joka aiheutti kauneudellaan Troijan sodan jää ilmaan, utukuvaksi. Sitten pitää kysyä, mitä tapahtui Helenan lapsille. Mitä tapahtui Menelaoksen suvulle, joka joutui jostain syystä keskelle historian liikahdusta? Vai miksi noita sotia on, muutoksen vuoksi? Halusivatko helleenit jäädä historiaan?

Traakhiin neidot

Tästä löysin avioliittotarinan. Aivan alkuun on kuunneltava kuoroa. Se kertoo näytelmän päähenkilöistä, Herakleesta ja Deianeirasta:

”Eihän Zeus, Kronoksenpoika,
hallitseva kuningas,
antanut kuolevaisille huoletonta osaa
vaan suru ja ilo
vaihtelevat ihmiselämässä kuin Ison Karhun kiertävä kulku.”

Zeus on jumalana vähän kuin ihmeitä tekevä ja oikullinen ihminen, mentaliteetiltaan selvästi tuuliviiri. Zeus Kronoksenpoika on Herakleen isä, Kronos puolestaan ei ollut olympolainen jumala, vaan aikojen alun henki, jumalallinen ilman muuta. Herakles kulkee tekemässä urotöitä (iso kroppa ja äkkiä kiihtyvä mieliala) ja Deianeira, parikymmentä vuotta ukkoaan nuorempi riutuu kotona. Kuoron nimi on Neitokuoro. Neidot ovat tärkeä osa tarinaa, he ovat sotasaalista ja tulevia orjia. En tiennyt että jo muinaiset kreikkalaiset tuijottivat taivaan isokarhua. Neitokuoro kommentoi Deianeiraa, kertoo hänen avioliitostaan:

”Mutta hän – kauniskasvoinen, hento – istui kukkulalla, jolta näkee kauas:
Deianeira vartosi sitä, josta tulisi hänen aviomiehensä.
Minä puhun katsojana: näen kisatun morsiamen kasvoista
hänen odottavan onnetonta tulosta.
Hän lähti pois äitinsä luota
kuin eksynyt hieho.”

Kuoro puhuu minämuodossa. Selittää tarkkaan miten Herakleen ja Deianeiran avioliitto alkoi ja siinä ovat koko ajan mukana Afrodite tai Eros tai Zeus, jotka vaativat Herakleelta kaikenlaista. Eros ja Afrodite tunnetusti leikkivät ihmisten kanssa. Kilpakosijoina on joen jumala härän hahmossa ja tämä toinen, Zeun poika, joka ”tuli Bakkhoksen kaupungista Theebasta”. Deianeira on kaunis ja Herakles iso ja urhoollinen.

Kaunis vaimo odottaa kotona miestä, tuota jumalan poikaa. Naisilla ei juuri oikeuksia ollut, mutta ei heidän tarvinnut myöskään mennä sotaan meren tuolle puolen. Herakles oli kuuluisa urotöistään, joita hän usein joutui tekemään kun joku sai hänet kiinni ja otti orjakseen. Näytelmän tapahtuma-aikaan hän teki urotöitä ostaakseen takaisin vapautensa.

Vaikka romanttisten Suomi-filmien naiskuvaa ei ehkä verrata äitinsä luota eksyneeseen hiehoon, niin kyllä Deianeira tuntuu yhtä eteeriseltä kuin jotkut Suomi-filmin naiset, se filmien parempi naisväki. Mutta tekikö Tauno Palo urotöitä, ei tainnut kuitenkaan. Sitä paitsi Niskavuorella oli matriarkka, iso nainen.

Herakleen loppu on lähellä ja ihmiset muistelevat ennustajan sanaa siitä, miten kuolema tulee. Herakleen ja Deianeiran poika Hyllos on hyvä poika, auttaa sen minkä voi. Tragedia toteutuu ja raskaana.

Kun kreikan kieli on minulle tuntematon, niin sanat saavat mielikuvituksen käyntiin. Viitteet lisäävät käsitystä tapahtumista. Kuvittelen näyttämökuvaa. Tarina laajenee, maisemakin saattaa muuttua. En tiennyt Herakleen urotöistä yhtään mitään tätä ennen.

Aloin lukea näytelmiä kuin dekkaria. Vaikka kuoro voi tietää mitä on tulossa, niin se muuttaa käsitystään asioista oikullisesti sen mukaan, kuka päähenkilöistä on vetämässä kohtausta. Kuoro voi olla myös myötätuntoinen ja valittaa yhdessä sairaan tai onnettoman roolihahmon kanssa. Lukija ei voi olla varma mihin suuntaan kertomus kulkee, mitä tapahtuu viimeksi ja kuka roolihenkilöistä on lopulta oikeassa. Ristiriidat muuttavat kertomuksen suuntaa.

Kentaurit ja jumalat

Sitten on paikkoja joissa voi kuvitella Panin soittavan huilua. On uhrilehtoja joissa kuolleet ja elävät sekoittuvat. Jumalat ovat inhimillisiä, heikkoudet paistavat kauaksi, Zeus on itsekeskeinen idiootti. Hölmö ajatuskin että pääjumala on jonkinmoinen kuninkaiden kuningas, niin kuin jossakin päin ilmeisesti jo julistettiin.

Yksikin kentauri, jonka piti kuljettaa ihmisiä virran yli, käytti tilaisuutta hyväkseen ja rupesi käpälöimään nuorta neitoa. Herakles ampui kentaurin, mutta hevosruumiinen otus ehti kostaa ja ovelasti. Sitten on lintuja, jotka ovat vähän enemmän kuin lintuja. Riitapukareita esimerkiksi Apollonin kaksossisar Artemis muutti linnuiksi, jolloin ne eivät enää päässeet tappamaan toisiaan ja uhrikin voi laulaa vaikka satakielenä siinä lehdossa. En kerro mitä ja missä, lukekaa itse!

Filoktetes

on hyvä henkilöhahmo edustamaan ihmistä, joka on täysin luonnon armoilla. Hänet on jätetty matkalla Troijaan Lemnoksen saarelle, koska taisteluun matkaajat eivät kestäneet Filokteteksen valitusta. Temppelin vartijakäärme puri häntä. Filoktetes on katkera kun hänet jätettiin yksin yhdeksäksi vuodeksi. Hänen mielestään turvananojien pyynnöt on aina otettava huomioon.

Näkemättä näyttämökuvaa voi kuvitella Lemnos-saaren yksinäisen ja sairaan Filokteteksen. Filokteteksella on sodassa kuolleen Akhilleuksen aseet, joiden avulla hän säilyi hengissä. Neoptolemos, nuori soturi, sattuu olemaan Akhilleuksen poika. Näytelmän juoni on jännittävä. Siihen sisältyy suuria tunteita, mutta myös niitä toisia maailmoita, jotka tuntuvat olevan aina läsnä missä tahansa kreikkalaiset ovatkin. Tässä mieskuoro lähettää rukoilevan pyynnön:

”Vuorilla asuvat Maaemo,
itse Zeuksen äiti, Elämänantaja,
sinä joka hallitset kullasta rikasta mahtavaa Paktolosjokea,
sinä joka istut häränsurmaleijonien istuimella,
Äiti Valtiatar
minä kutsuin sinua myös Troijassa,
kun Atreuksenpoikien röyhkeys vyöryi
koko painollaan Neoptolemosta kohti
kun he antoivat hänen isänsä aseet, ylväät ja arvostetut,
Odysseukselle!”

Maaemo ja Äiti Valtiatar ei ole olympolainen jumala, vaan vanhempaa jumalien kerrosta. Hän on Fryygian jumalatar Kybele, jonka sitten sanottiin antaneen elämän Zeukselle. Rukouksia ja lauluja on pitkin tätä kirjaa. Viitteessä kerrotaan että Maaemon vaunuja vetivät leijonat tai hän ratsasti leijonalla. Kybele on kuvattu piirroksissa tai maljakoissa leijonien kanssa.

Arvellaan jossain vaikeakulkuisessa maastossa vielä olevan pieniä leijonaryhmiä, kuitenkin useampia perheitä, näitä Vähä-Aasian mustaharjaisia leijonia. Valokuvia niistä ei kyllä ole näkynyt.

Sattumaltako juuri Kybele esiintyy Filokteteksessa? Lemnos-saari on kuuluisa naisten saarena. Naiset olivat koonneet tavaransa ja lapsensa ja muuttivat saareen hankkiuduttuaan tavalla tai toisella eroon aviomiehistään. Tämä on käsittääkseni viittaus matriarkaattiin tai matrilineaariseen sukuun tai perheeseen. Ehkä ajalta ennen orjuuteen perustuvaa yhteisöjä?

Verikosto – lait ja oikeudenkäynnit

Maa on rakennettu lailla. Entiset verikoston ajatukset täyttävät edelleen ihmisten mielet, oikeutetut murhat. Tappamalla ratkaistaan ongelmat. Sotakin tarvitsee ihmismassaa, ne muodostavat esteen, niin että valloittajat eivät pääse helpolla.

Mutta on ihmisissä niitäkin ehkä tahtoisivat muuttaa elämäntapaa. Näytelmissä he ovat usein nuoria, lapsiakin, joiden mielestä kärsimys on sietämätöntä, tarpeetonta. Harvoin tärkeiden ihmisten lapset saavat päättää itse miten elää.

Jostain ne sivilisaation ihmisenalut ovat oppineet ystävällisyyden ja myötätunnon alkeet. Sellaisten olentojen näkeminen kaiken väkivallan keskellä luo näytelmään oman jännitteensä. Elämä nytkähtää eteenpäin, vaikka voikin olla, että kokonaiskuva on synkkä: aikuiset asettuvat alistajiksi ja tappajiksi aina vain uudelleen.

Aias

Aias on kuollut, sotilas ja taistelija syöksyi miekkaansa. Atreuksen pojista toinen, kauniin Helenan aviomies Menelaos herjaa kuollutta Troijan sodan taistelijaa. Näytelmässä taistelee myötätunto ja vaatimus hierarkian puolesta. Aiaan veli Teukros kuuntelee Menelaoksen puhetta ruumiin lähellä. Menelaos on hurjistunut.

Tommi Nuopposen suomennoksessa on sulkeissa myös kuvauksia näyttämökuvasta, siis lavastuksesta: (”Lyhyen tauon aikana tapahtumapaikka vaihtuu: ollaan jossain syrjäisessä lehdossa.”)
Olisi hauska tietää millä tavoin näyttämökuvat tehdään, millä tavalla lavastetaan. Entä miten siirrytään paikasta toiseen? Tässä on lisäksi vielä Aiaksen aikeena itsemurha. Telttaleirissä olijat eivät saa tietää itsetuhoisuudesta. Päinvastoin, Aias selittää suunnitelmansa niin että hän pääsisi tulevasta hirveästä häpeästään eroon ja olisi keksinyt tavan millä puhdistaa maineensa hulluuskohtauksen jälkeen.

Kreikassa on järjestys, käyttövoimana on edelleenkin ihmisyhteisöissä yleinen korostunut kunniantunto, jonka kääntöpuolena on häviön häpeä. Menelaos huutaa Teukrokselle:

(—)”Äläkä edes kuvittele yhtään hurjistuvasi tästä.
Jos me emme saaneet häntä aisoihin kun hän eli,
niin kalmoa ainakin hallitsemme, vaikka vastoin
sinun tahtoasi! Eläessään tuo mies ei milloinkaan
ottanut kuuleviin korviinsa mitään, mitä sanoin.
Onhan se osoitus rikollisuudesta, jos alainen ei
kuuntele määräävässä asemassa olevan käskyjä!

Eiväthän edes lait voisi milloinkaan menestyä
sellaisessa kaupungissa, jossa ei vallitse pelko.
Eikä sotajoukkoja millään voida hallita viisaasti
ellei niiden suojana ole pelko ja kunnianarkuus.
Vaikka mies hankkisi millaiset voimat hyvänsä,
pitää aina muistaa että pienikin paha voi tappaa.
Tiedä että se, jolla on pelko ja häpeä seuranaan,
se mies kulkee kaikkialla turvassa!” (—)

Ihmiset ovat järjestyneet hierarkkisesti, valtaapitäviin ja alamaisiin, se asiaintila ei ole muuttunut. Aias oli sodan vammauttama, lisäksi häntä oli mielestään kohdeltu väärin. Mutta pomo, Menelaos, on sitä mieltä, että pelko ja kunnianarkuus ovat pohjalla kaikissa ihmisten välisessä kanssakäymisessä. Hän puhuu kaupungeista ja niiden laeista.

Näytelmistä ilmenee että verikosto ei ole enää yhteiskuntaa järjestävä tapa, vaan on laadittu lait. Kaupungeissa on myös oikeudenkäyntejä, jos ristiriidat sitä vaativat. Yhdestä sellaisesta kertoo esimerkiksi Aiskhyloksen Oresteia. Oikeudenistunto poikkeaa nykyisestä sillä tavalla, että jumalat johtavat sitä. Vaikka vannomiset kai edelleen, meidänkin maailmassamme, hoidetaan pitämällä kättä pyhän kirjan päällä?

– – –

Ymmärrän kyllä ettei näytelmän henkilöitä pidä lukea kuin ihmisten elämänkertaa. Näiden Sofokleen kirjoittamien törmäilijöiden, mietiskelijöiden ja haahuilijoiden kanssa on ollut mielenkiintoista kulkea tämän paksun kirjan matka. Olen väitellyt ääneeni milloin minkin kuoron kanssa ja haukkunut ja säälinyt Klytaimnestraa ja nauranut Odysseusta, joka viime mainittu taatusti odottaa minua sitten Haadeksessa enkä saa yön enkä päivän rauhaa sitten enää. Haadeksessa ei varmaan nukuta?

Muuten olen pahoillani. Tästä massiivisesta Sofokles-opuksesta en pysty rakentamaan kritiikkiä. En osaa edes kreikkaa, että voisin sanoa jotain suomennoksista (kieli on ollut hyvää ja riittävää!). Olen lukenut kaksi saman kustantajan julkaisemaa antiikin maailmaa koskevaa kirjaa heti niiden ilmestyttyä ja kirjoittanutkin niistä: Kirjallisuus antiikin maailmassa (toim. Sari Kivistö, H.K. Riikonen, Erja Salmenkivi, Raija Sarasti-Wilenius) Teos 2007 ja Kulttuuri antiikin maailmassa (toim. Mika Kajava, Sari Kivistö, H.K. Riikonen, Erja Salmenkivi, Raija Sarasti-Wilenius) Teos 2009. Niistä on ollut apua Sofoklesta tutkiessani. Olen ymmärtänyt että näytelmä-antologioita tulee lisää. On kyllä jo aika!

Lopuksi

pari linkkiä vielä, jollain lailla vanhoihin tarinoihin tai antiikin teatteriin liittyvää. Satu Apo kertoo satujen ja tarinoiden alkuperästä, musiikki on tietenkin epäautenttista musiikkia jostain 500-400-luvuilta eaa. Kaikki totisesti herättää mielikuvituksen lentoon, joten kiitos kirjasta!

Sitten https://areena.yle.fi/1-4424270 jossa Yle Radio 1:ssä Kalle Haatanen keskusteli folkloristiikan professori emeritan Satu Apon kanssa. Sitten toinen linkki, Ancient Greek Music josta ehkä etäisesti voi päätellä millaisessa ääniympäristössä Sofoklesta esitettiin joskus 400-luvulla eaa.
Ja sitten vielä melkein paras asia kirjasta: se on niin kevyt sivumäärästään huolimatta, että sitä voi kuljettaa mukanaan ja lukea vaikka ennen nukkumaanmenoa, jos ei pelkää painajaisia. Mutta hyviä unia tästä tulee sen vuoksi, että ihmiset olivat selvästi ihmisiä ja voi toivoa ymmärtämystä ihmisten kesken nyt niin kuin silloinkin. Seikkailu-unilta ei tätä kirjaa lukiessa ole voinut välttyä.

Jumalat kyllä tuntuvat sotkevan asioita. Ehkä jumalat edustavat jonkinmoista ajan henkeä. Silloin kun ne ovat tuuliviirejä, ihmisten pitää vain sulkea korvat ja tehdä niin kuin parhaimmalta tuntuu. Niin kai pitää ajatella nytkin?

SOFOKLES: *Traakhiin neidot, Aias, Filoktetes, Elektra* (näytelmien suomennokset: **Tua Korhonen**, **Tommi Nuopponen**, **Vesa Vahtikari**), Teos 2018, 457 s.
Marjatta Ripsaluoma on kriitikko Vaasasta.